

УДК 338.439.5©

БОНДАРЕНКО Р.І., аспірантка

Науковий керівник – **ШУСТ О.А.**, д-р екон. наук, доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

bond.ruslana@ukr.net

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «АГРОПРОДОВОЛЬЧИЙ РИНОК», ЙОГО РОЛЬ ТА МІСЦЕ В СТРУКТУРІ АПК

Розкрито зміст поняття агропродовольчий ринок, під яким розуміють систему економічних відносин між суб'єктами ринку у сфері виробництва, розподілу, обігу та споживання агропродовольчих ресурсів та продовольчих товарів. Обґрунтовано авторське тлумачення цього поняття та його місце в структурі агропромислового комплексу. Досліджено особливості формування та структурної організації агропродовольчого ринку.

Ключові слова: агропродовольчий ринок, структура ринку, суб'єкти агропродовольчого ринку.

Постановка проблеми. В глобальному ринковому середовищі ключову роль у конкурентоспроможності аграрного сектору відіграє рівень ефективності функціонування ринків сільськогосподарської продукції та продовольства, які забезпечують переміщення продукції до кінцевого споживача й отримання прибутку виробником.

Ряд вітчизняних науковців дотримується думки, що сталий розвиток аграрної економіки України має базуватися на ефективному функціонуванні агропродовольчого ринку, який виступає індикатором стану галузі й соціальної стабільності суспільства [5]. При цьому, ефективне функціонування агропродовольчого ринку можливе лише завдяки формуванню дієвого економічного механізму, який здатен оптимізувати взаємодію та інтегрувати усі ринкові компоненти.

Дослідження концептуальних умов існування ринків с.-г. продукції та продовольства показало, що на сьогодні в категоріально-понятійному апараті аграрної економіки відсутнє чітке трактування категорії «агропродовольчий ринок», поняття ототожнюється з категорією «аграрний ринок» або «ринок сільськогосподарської продукції» [9], який певною групою науковців розширюється до рівня «агропромислового ринку» [8].

Відсутність чіткої змістовної межі категорії «агропродовольчий ринок» ускладнює подальшу розробку науково обґрунтованих нововведень та обмежує можливості оптимізації роботи агропродовольчого ринку як такого.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Теоретичним основам та удосконаленню категоріально-понятійного апарату економіки АПК присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців: В. Андрійчука, П. Гайдуцького, Ю. Коваленка, О. Мороза, П. Саблука, В. Дудара та інших. Варто зазначити, що дослідженням прикладних аспектів формування, функціонування та розвитку ринку с.-г. продукції та продовольства займаються Т. Осташко, А. Овчаренко, П. Сухий, Н. Карасьова, І. Паска.

Однак, в роботах багатьох науковців, поняття «агропродовольчий», «аграрний» та «агропромисловий ринок» використовують синонімічно. Це впливає на ефективність побудови структури кожного з окремих ринків, створює проблеми під час визначення особливостей економічних відносин між суб'єктами ринку, організації товарно-матеріальних потоків та формування системи інфраструктурного забезпечення.

Ефективне функціонування агропродовольчого ринку є істотним резервом підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва. Тому дослідження концептуальних основ ринку, його функцій, структури та особливостей економічних відносин між учасниками дасть змогу створити базу для формування одного з елементів конкурентоспроможного ринкового середовища аграрного сектору.

Мета та завдання дослідження – ідентифікація категорії «агропродовольчий ринок» як складової аграрної економіки України. Визначення функцій ринку, його місця в структурі агропродовольчого комплексу та рис, які йому притаманні і які формують завдання цього наукового дослідження.

Матеріал та методика дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних науковців щодо особливостей розвитку та функціонування агропродовольчого ринку. За основу наукового дослідження взято системний

підхід та використано низку методів, серед яких діалектичний, узагальнення, порівняння, абстрактно-логічний, структурно-функціональний.

Результати досліджень та їх обговорення. Ринок є складною інтегрованою системою організації економічного життя та взаємодії виробників із покупцями, через посередників та інших ринкових структурних елементів. Для аналізу і характеристики структури цієї системи використовують різноманітні класифікаційні ознаки та критерії. Класифікація ринків необхідна також для більш глибокого розуміння закономірностей та особливостей організації ринкових процесів, необхідностей інфраструктурного забезпечення.

Якщо в основу класифікації покладено товар, який виробляється в певній галузі (продукти харчування, автомобілі, комп'ютери), то в такому випадку розглядаються відносини, які складаються між виробниками і споживачами цього товару на галузевому ринку.

За класифікацією ознак товарів ринки поділяються на товарні, цінних паперів та специфічні. За такого поділу група товарних ринків є наймасштабнішою та за предметом купівлі-продажу поділяється на такі види [12]:

- товарів народного споживання;
- засобів виробництва;
- предметів виробництва;
- капіталу;
- послуг;
- робочої сили;
- інтелектуальної власності;
- інформації.

У складі товарних ринків головним виступає ринок споживчих товарів і послуг (предметів споживання), де особливе місце відводиться продовольчому ринку, який формує близько 75 % фонду споживання населення. Ринок продовольства належить до найскладніших ринкових систем, що охоплює майже всі галузі суспільного господарства [7]. Цей, ринок на відміну від інших ринкових систем, має свої особливості, а саме:

- постійне функціонування;
- сезонність виробництва (сільськогосподарська продукція);
- споживання різноманітних видів продуктів харчування.

Оскільки значна частина сільськогосподарської продукції використовується безпосередньо для харчування або переробляється і споживається населенням як продовольство, її ринок доцільно розглядати в контексті формування продовольчого ринку. Предметом купівлі-продажу на цьому ринку виступають агропродовольчі ресурси та продовольство.

Продовольство – це продукти харчування і товари, з яких виготовляються продукти харчування [5].

Агропродовольчі ресурси – це сільськогосподарська продукція тваринного та рослинного походження, яка використовується як продукти харчування без попередньої обробки (свіжі фрукти та овочі, м'ясо, яйця) або слугує похідною для виготовлення продуктів харчування (зернові – хліб та хлібобулочні вироби, цільне молоко – молочні продукти), та забезпечує задоволення фізіологічно-біологічних потреб людини в поживних речовинах.

На нашу думку, у вузькому значенні агропродовольчий ринок є товарним ринком, який функціонує на перетині галузі сільського господарства та харчової промисловості, а предметом купівлі-продажу виступають агропродовольчі ресурси.

Кравецький І. визначає агропродовольчий ринок як суспільно-територіальну систему, що формується в умовах значного зосередження виробництва сільськогосподарської та продовольчої продукції в результаті територіальної диференціації споживання на основі географічного поділу та інтеграції праці.

На думку Лопашук І., агропродовольчий ринок – це система соціально-економічних відносин у сфері агропромислового виробництва, перерозподілу, обміну та споживання ресурсів, сформованих під впливом попиту та пропозиції.

Однак, виходячи з результатів дослідження, на нашу думку, агропродовольчий ринок доцільніше розглядати як систему, що охоплює широкий діапазон економічних відносин, які проявляються в процесі взаємодії сільськогосподарських виробників, переробних підприємств (харчової галузі),

посередників (операторів біржової, оптової та роздрібної торгівлі) та інших суб'єктів ринку з приводу руху агропродовольчих ресурсів, а також кінцевих споживачів (рис. 1).

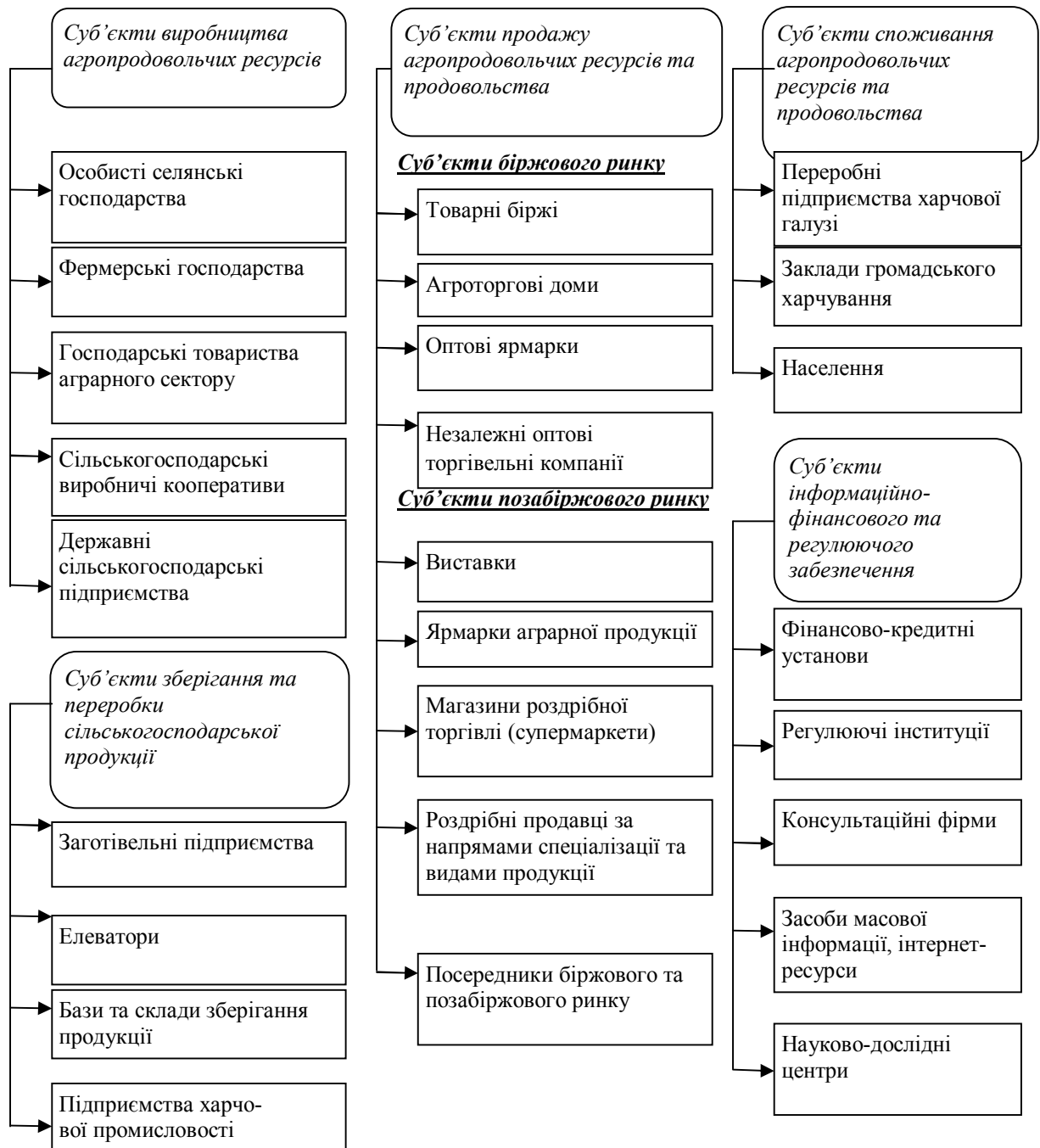

Рис. 1. Суб'єкти агропродовольчого ринку.
Джерело: доповнено автором із використанням [9].

У цьому випадку найбільш змістовним є визначення Карасьової Н., яка розуміє агропродовольчий ринок як складну соціально-економічну систему товарного обміну, пов'язану з виробництвом сільськогосподарської продукції і продовольства та просуванням їх від виробника до споживача.

Виходячи з викладеного вище матеріалу, можна стверджувати, що агропродовольчий ринок є самостійним товарним ринком та посідає провідне місце в системі міжгалузевої кооперації сільського господарства та харчової промисловості. А тому ототожнювати цю категорію з

категоріями «аграрний» та «агропромисловий ринок» некоректно. Вирішальним критерієм співвідношення цих категорій виступає об'єкт економічних відносин, тобто товар.

Так, «аграрний ринок» слід розуміти як систему економічних відносин з приводу купівлі-продажу виключно сільськогосподарських продуктів (предметів праці): сировини та продуктів, що пройшли первинну переробку [9].

При цьому агропромисловий ринок є ринком засобів виробництва (обладнання, техніка, засоби хімізації тощо), які забезпечують ефективну роботу агропромислового комплексу. Такої думки дотримуються Андрійчук В., Гайдуцький П., Саблук П. та ін.

Отже, ці категорії є самостійними та не можуть використовуватися як взаємозамінні. Потрібно наголосити на тому, що взаємодія цих ринків формує ринкову структуру всього агропромислового комплексу (рис. 2).

Найважливішою характеристикою агропродовольчого ринку є його соціальна направленість. Головними факторами, які визначають стан та динаміку елементів ринкового механізму є біологічні потреби в продуктах харчування, платоспроможність населення та пропозиція, що формується виробниками [5].

Метою агропродовольчого ринку варто вважати задоволення потреб споживачів у продуктах харчування та с.-г. сировині через ринкові механізми попиту та пропозиції.

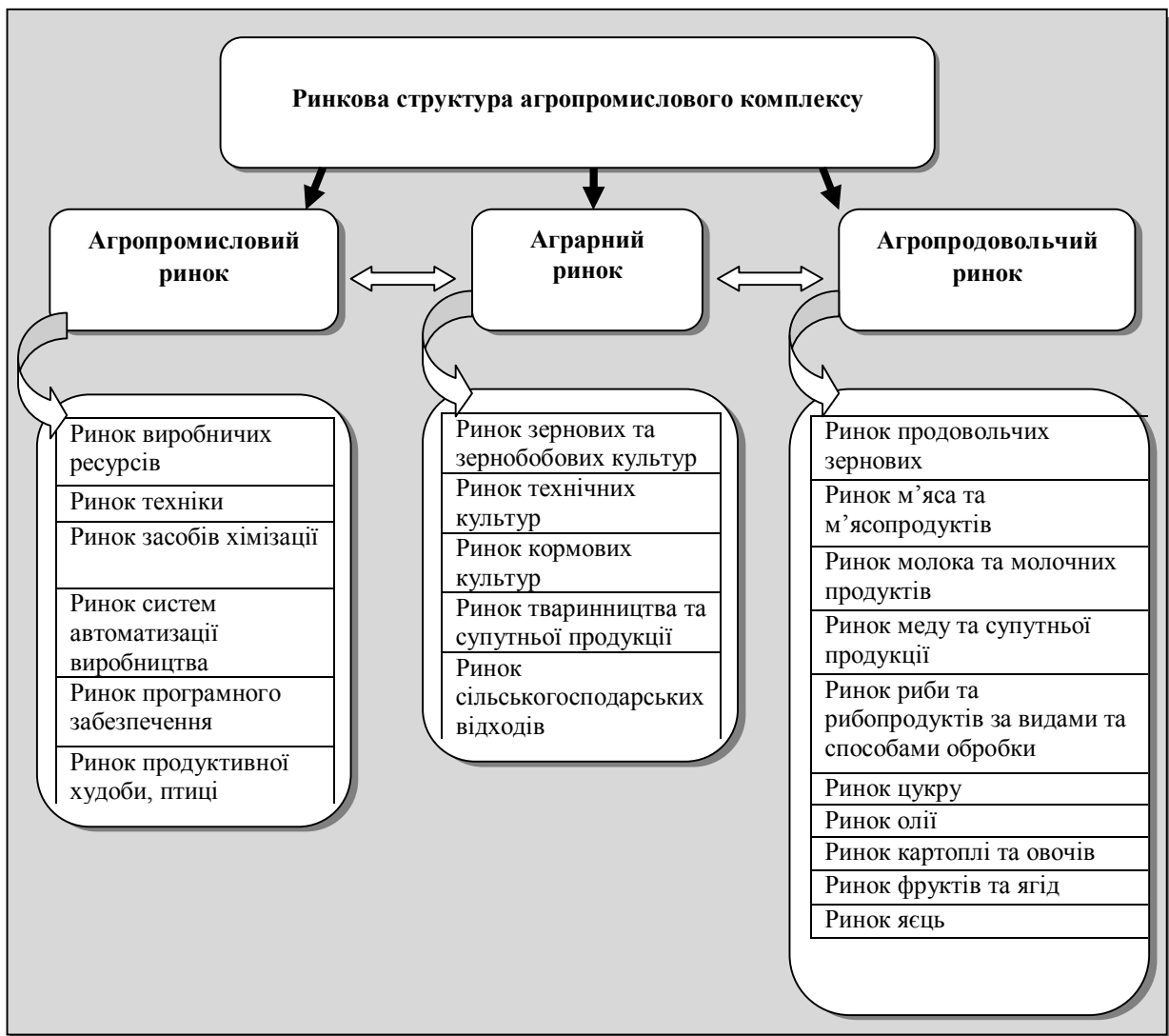

Рис. 2. Класифікація ринків агропромислового комплексу за ознакою предмету купівлі-продажу.
Джерело: складено автором із використанням [6].

На сучасному етапі розвитку суспільства та економіки в цілому агропродовольчий ринок характеризується наступними тенденціями [7]:

1. Випереджальне зростання потреб населення в продуктах харчування, порівняно з обсягами їх виробництва, а звідси й підвищення темпів приросту сукупного попиту на продовольчі товари, порівняно із темпами нарощування обсягів пропозиції.

2. Стійкі тенденції підвищення цін на продовольчі товари. Внаслідок цього загострюється (а в окремих регіонах залишається не вирішеною) проблема фізичної та економічної доступності продуктів харчування для населення.

3. Інтенсивний розвиток біоенергетики – галузі, яка тісно пов'язана із сільськогосподарським виробництвом, що зумовлює кардинальний перегляд, країнами-експортерами структури посівних площ в бік «паливних» культур.

4. Зниження рівня світових запасів продовольства, зокрема, зумовлене попередніми факторами.

Висновки. Результати нашого дослідження свідчать, що агропродовольчий ринок є структурною одиницею агропромислового комплексу, який поєднує дві галузі економіки: сільське господарство та харчову промисловість. Ідентифікаційною ознакою агропродовольчого ринку є агропродовольчі ресурси та продовольство, які й виступають предметом купівлі-продажу. Складність функціонування агропродовольчого ринку залежить від наявності великої кількості суб'єктів, які забезпечують виробництво, рух, розподіл та споживання агро-продовольства.

Водночас, агропродовольчий ринок не тільки забезпечує споживачів продуктами харчування, а й слугує резервом підвищення рентабельності та прибутковості сільськогосподарських підприємств через вдосконалення механізму переміщення продукції від виробника до споживача.

Оптимізація взаємовідносин між усіма суб'єктами ринку можлива лише за умови розвинутого інфраструктурного забезпечення. Тому існує об'єктивна необхідність в дослідженні особливостей функціонування інфраструктури агропродовольчого ринку України та напрямів її удосконалення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Antonia Nette Ökonomik von Körnererbsen in Wertschöpfungsketten am Beispiel von Pasta [Електрон. ресурс] / Antonia Nette, Andreas Meyer-Aurich, Leibniz-Institut für Agrartechnik Potsdam-Bornim e. – Режим доступу: http://www.gilet.de/Publikationen/25_127-130.pdf
2. Beispiele J. H. Transferpotential der Informationsfusion für die Agrarund Ernährungswirtschaft – ausgewählte [Електрон. ресурс] / Beispiele Josef Heinskill, Wolfgang Koch Sensor Daten – und Informationsfusion (SDF). – Режим доступу: http://www.gil-net.de/Publikationen/25_235.pdf
3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
4. Балдирева Л.М. Теоретико-методолічні аспекти ідентифікації та аналізу структури агропродовольчого сектору економіки [Електрон. ресурс] / Л.М. Балдирева. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.1/52.pdf>
5. Березін О.В. Агропродовольчий ринок з позиції формування взаємовідносин в АПК / О.В. Березін, Л.М. Березіна // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 104 – 109.
6. Дудар Т.Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: моногр. / Т. Г. Дудар, Т.В. Дудар. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 246 с.
7. Кавецький І.Й. Методичні засади суспільно-географічного дослідження світових агропродовольчих ринків / І.Й. Кавецький // Укр. геогр. журнал – 2008. – № 12. – С.27–31.
8. Карасьова Н. А. Світовий агропродовольчий ринок: глобальні та макроекономічні тенденції [Електрон. ресурс] / Н.А. Карасьова. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/09.pdf>
9. Клімова І.О. Ринок сільськогосподарської продукції: особливості розвитку та проблемні питання формування інфраструктури [Електрон. ресурс] / І. О. Клімова. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/11658/1/Stattya_9.pdf
10. Коваленко Ю. Наукові засади та основні тенденції формування аграрного ринку в Україні / Ю. Коваленко // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С.19 – 29.
11. Лопашук І. А. Формування торговельної інфраструктури агропродовольчого ринку України [Електрон. ресурс] / І.А. Лопашук. – Режим доступу: <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/auteurs/view/191602/source:default>
12. Примак Т. О. Маркетинг / Т. О. примак – К.: МАУП, 2004. – 228 с.
13. Сухій П. О. Структура, функції та основні чинники формування агропродовольчого ринку [Електрон. ресурс] / П. О. Сухій. – Режим доступу:
14. http://collectedpapers.com.ua/collected_papers/527/struktura-funkci%D1%97-ta-osnovni-chinniki-formuvannya-agroprodovolchogo-rinku-suxij-p-o/

REFERENCES

1. Antonia Nette Ökonomik von Körnererbsen in Wertschöpfungsketten am Beispiel von Pasta [Elektron. resurs] / Antonia Nette, Andreas Meyer-Aurich, Leibniz-Institut für Agrartechnik Potsdam-Bornim e . – Rezhym dostupu: http://www.gil-net.de/Publikationen/25_127-130.pdf
2. Beispiele J.H. Transferpotential der Informationsfusion für die Agrar- und Ernährungswirtschaft – ausgewählte [Elektron. resurs] / Beispiele Josef Heinskill, Wolfgang Koch Sensordaten- und Informationsfusion (SDF). – Rezhym dostupu: http://www.gil-net.de/Publikationen/25_235.pdf
3. Andrijchuk V.G. Ekonomika agrarnykh pidpryemstv – 2-ge vyd., dop. i pereroblene. / V. G. Andrijchuk. – K.: KNEU, 2002. – 624 s.
4. Baldyrjeva L.M. Teoretyko-metodolichni aspekty identyfikacii' ta analizu struktury agroprodovol'chogo sektoru ekonomiky [Elektron. resurs] / L.M. Baldyrjeva. – Rezhym dostupu: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.1/52.pdf>
5. Berezin O.V. Agroprodovol'chij rynek z pozycii' formuvannja vzajemovidnosyn v APK / O.V. Berezin, L.M. Berezina // Ekonomika APK. – 2011. – № 7. – S. 104 – 109.6.
6. Dudar T.G. Formuvannja rynku konkurentospromozhnoi' agroprodovol'choi' produkcii': teorija, metodyka, perspektyvy: monogr. / T. G. Dudar, T.V. Dudar. – Ternopil': Ekonomichna dumka, 2009. – 246 s.
7. Kavec'kyj I.J. Metodolichni zasady suspil'no-geografichnogo doslidzhennja svitovykh agroprodovol'chykh rynkiv / I.J. Kavec'kyj // Ukr. geogr. zhurnal – 2008. – № 12. – S.27 – 318.
8. Karas'ova N. A. Svitovij agroprodovol'chij rynek: global'ni ta makroekonomichni tendencii' [Elektron. resurs] / N.A. Karas'ova. – Rezhym dostupu: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/09.pdf>
9. Klimova I.O. Rynek sil's'kogospodars'koi' produkcii': osoblyvosti rozvytku ta problemni pytannja formuvannja infrastruktury [Elektron. resurs] / I. O. Klimova. – Rezhym dostupu: http://eprints.zu.edu.ua/11658/1/Stattya_9.pdf
10. Kovalenko Ju. Naukovi zasady ta osnovni tendencii' formuvannja agrarnogo rynku v Ukraini / Ju. Kovalenko // Ekonomika APK. – 2004. – № 3. – S.19 – 29.
11. Lopashhuk I. A. Formuvannja torgovel'noi' infrastruktury agroprodovol'chogo rynku Ukrainy [Elektron. resurs] / I. A. Lopashhuk. – Rezhym dostupu: <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/auteurs/view/191602/source:default>
12. Prymak T. O. Marketyng / T. O. pryimak – K.: MAUP, 2004. – 228 s.
13. Suhij P. O. Struktura, funkcii' ta osnovni chynnyky formuvannja agroprodovol'chogo rynku [Elektron. resurs] / P. O. Suhij. – Rezhym dostupu: http://collectedpapers.com.ua/collected_papers/527/struktura-funkci%D1%97-ta-osnovni-chinniki-formuvannja-agroprodovolchogo-rynku-suxij-p-o

Сущность категории «агропродовольственный рынок», его роль и место в структуре АПК

Бондаренко Р.И.

Раскрыто содержание понятия агропродовольственный рынок, под которым понимают систему экономических отношений между субъектами рынка в сфере производства, распределения, обращения и потребления агропродовольственных ресурсов и продовольственных товаров. Обосновано авторское толкование этого понятия и его место в структуре агропромышленного комплекса. Исследованы особенности формирования и структурной организации агропродовольственного рынка.

Ключевые слова: агропродовольственный рынок, структура рынка, субъекты агропродовольственного рынка.

Essential quality of category “agro-food market”, its role and place in the structure of AIC

R. Bondarenko

The research of the conceptional conditions of agricultural market existence and food showed that today there is no exact interpretation of the category “agro-food market” in the categorial and conceptual mechanism of agrarian economics, the notion is identified with the category of “agrarian market” or “market for farm products”, that is extended to the level of “agro-industrial market” by certain group of the scientists.

The lack of exact meaningful border of the “agro-food market” category complicates the further treatment of the scientifically substantiated innovation and limits the opportunity of work optimization as agro-food market.

As far as major part of the agricultural production is used immediately for nourishment or is remade and consumed as provisions by population, its market is reasonably examined in the context of the agro-food market’s forming. Agro-food resources and provisions are the object of the buying and selling on the given market.

In I.Lopashchuk opinion, “agro-food market” is the system of social and economic relations in the sphere of agro-industrial production, re-distribution, interchange and resources’ consumption that was formed under the influence of demand and supply.

However, from the research results, in our opinion, agro-food market is reasonably examined as the system that envelopes broad range of economic relations, that is showed in the process of the interaction between agricultural producers, remade factories (food industry), go-betweens (the operators of exchange, wholesale and retail trade) and other market subject apropos movement of agro-food resources, and final consumers too.

So, “agrarian market” should be perceived as the system of the economic relations, apropos buying and selling of exceptionally agricultural products (the object of labor): raw material and products that was worked up by primary processing.

In addition to that, “agro-industrial market” is a market of production means (equipment, technics, means of chemicalization and so on), that secure effective work of agro-industrial complex. Such thought is held by V. Andriichuk, P. Haidutskyi, P. Sabluk and others.

So given categories are independent and can’t be used as interchangeable. It is a need to lay the stress on that the interaction of these markets forms market structure of all agro-industrial complex.

The most important characteristic of agro-food market is its social direction. The main factors that determine the state and dynamics of elements of the market mechanism are biological needs in food stuff, paying capacity of population that are formed by producers.

The aim of agro-food market is worthy supposed a satisfaction of consumers' needs in food stuff and agricultural raw materials through the market mechanism of demand and supply.

The results of our research affirm that agro-food market is structural unit of AIC that connects two economic industries: agriculture and food industry. Its object is contentment of consumers' needs in food stuff and agricultural raw materials that serves as a basis of food production through the market mechanism of demand and supply. In addition to that, identifying market sign is agro-food resources and provisions, that is the subject of buying and selling. Functioning complicacy of agro-food market depends on availability of huge number of subjects that ensure production, movement, distribution and consumption of agro-provisions.

Keywords: agro-food market, market structure, subjects of the agri-food market.

Надійшла 16.10.2015 р.